

Psykologiska faktorer som har betydelse för människors upplevda rädsla för varg och björn

Jens Frank¹, Maria Johansson², Anders Flykt³ och Ann Eklund¹

¹ Viltskadecenter, Inst.f. Ekologi, Sveriges Lantbruksuniversitet.

² Miljöpsykologi, Inst. f. Arkitektur och byggd miljö, Lunds Universitet.

³ Avd. f. Psykologi, Mittuniversitetet.

Foto: Elisabeth Hansson

Bakgrund

Människors oro och rädsla för att möta rovdjur kan ha olika orsaker. Detta faktablad beskriver skillnader i upplevd rädsla för björn och varg. Resultaten har framkommit genom ett tvärvetenskapligt samarbete mellan Viltskadecenter vid Sveriges Lantbruksuniversitet, Miljöpsykologi vid Lunds Universitet och Psykologi vid Högskolan i Gävle. Arbetet syftar till att öka kunskapen kring människors rädsla för stora rovdjur.

Sveriges rovdjurspopulationer har under de senaste årtiondena återhämtat sig från att vara nära utrotning. Idag täcker björnarnas utbredningsområde större delen av Norrland, medan vargarna har sin huvudsakliga utbredning i Svealand. Allteftersom rovdjuren blir fler ökar också människors kontakt med dem genom direkta möten eller spår av deras närvaro.

Syftet med studien är en ökad förståelse för vad som karaktäriserar människors rädsla för stora rovdjur. Denna kunskap ökar möjligheterna att förutsäga hur till exempel politiska beslut eller förvaltningsåtgärder kan påverka situationen för både människor och rovdjur.

Studiens genomförande

Studien utgår från en teoretisk modell som beskriver samspelet mellan Människa och Miljö (Human-Environment Interaction Model: HEI Model). Modellen bygger på att upplevd rädsla måste analyseras dels utifrån samspelet mellan den fysiska omgivning och det sociala sammanhang som en person befinner sig i, dels utifrån hans personlighet, värderingar och förvärvade erfarenheter. Ur det perspektivet kan upplevd rädsla betraktas som ett resultat av personens bedömning av sin sårbarhet gentemot ett djur i den omgivning hen vistas. Bedömningen baseras på om hen upplever djuret som hotfullt, farligt eller oberäkneligt, eller om hen upplever sig osäker på hur hen själv skulle reagera vid ett möte med djuret.

Rädsla kan dessutom uppstå utifrån hur en person uppfattar den sociala situationen kring rovdjur och rovdjursförvaltning. En central faktor är tillit eller förtroende för personer som representerar myndigheter som hanterar rovdjursförvaltning, till exempel Naturvårdsverket och Länsstyrelsen.

Foto: Elisabeth Hansson

Ytterligare faktorer som påverkar hur en person upplever djur och natur och vilken tillit hen känner är den egna (medfödda) personligheten och tidigare erfarenheter.

Studien genomfördes som en enkätundersökning bland människor i åldrarna 18-75 år boende i områden med fast förekomst av varg eller björn. 391 personer, (53 %) av de som fick enkäten besvarade och returnerade den. Enkäten innehöll frågor i förhållande till alla delar av den ovan beskrivna modellen för samspel mellan människa och miljö. För att få en bild av personernas erfarenhet av rovdjur fanns även frågor om hur ofta de sett varg och björn eller spår av dem.

Rädsla för varg och björn är inte kopplad till generell ängslighet

Erfarenheten av möten med varg och björn varierade bland deltagarna. Inom vargarnas utbredningsområde rapporterade 32 % av deltagarna att de sett vargar och 59 % att de sett spår av vargar vid något tillfälle. 60 % av deltagarna i björnområden rapporterade att de sett björnar och 82 % att de sett spår av björnar vid något tillfälle. Bland deltagarna fanns både personer som inte upplevt rädsla och de som upplevt rädsla för björn eller varg under det senaste året. De flesta hade upplevt rädsla för björn och varg vid något tillfälle, men rädlans styrka varierade mycket.

Den statistiska analysen visade att varken upplevd rädsla för varg eller björn hade något samband med hur ängslig man är som person.

Modellen för upplevd rädsla för varg visade att ökad erfarenhet av djuret samt en bedömning av ett eventuellt möte med djuret som farligt, okontrollerbart och oförutsägbart var förknippat med ett lågt förtroende för myndigheterna, vilket ökade den upplevda rädslan. För boende inom vargområde var mönstret detsamma oberoende av kön, ålder, om det fanns jägare i familjen eller om man ägde hund.

Rädsla för björn tycks i stället främst vara kopplad till att ett eventuellt möte med björn bedöms som farligt, okontrollerbart och oförutsägbart. Erfarenheter och tilliten till de förvaltande myndigheterna spelade här en mindre tydlig roll.

De identifierade skillnaderna i upplevd rädsla för varg och björn kan bero på att björnen är ett större djur än vargen och att björnar oftare har varit inblandade i angrepp och skador på människor än vad vargar har.

Det negativa sambandet mellan förtroende för myndigheter och rädsla var betydligt större när det gällde rädsla för varg än rädsla för björn. Förvaltningen av de båda arterna skiljer sig också åt. Eftersom vargens etablering är en senare händelse än björnens, har myndigheterna en mer aktiv roll i vargrelaterade frågor, vilket ger fler möjligheter till motsättningar.

Hur påverkas rovdjursförvaltningen?

I förvaltningen av både varg och björn bör myndigheterna ha i åtanke att de personer som uttrycker rädsla och misstro inte ska avfärdas som "generellt ängsliga" personer, då detta

inte är den främsta anledningen till rädsla för björn och varg.

Även om rädsla för björn och rädsla för varg till viss del liknar varandra, så är rädslan för varg i första hand påverkad av förtroendet för de förvaltande myndigheterna, medan rädslan för björn i högre grad påverkas av hur man förväntar sig ett björnmöte i skogen. Det betyder att det behövs olika åtgärder om förvaltande myndigheter vill bidra till att minska människors upplevda rädsla för björn och varg.

Utifrån studiens resultat kan rädsla för björn möjligen påverkas genom information om, och erfarenhet av, hur man själv och en björn kan reagera vid ett möte samt hur man kan minska sannolikheten för ett angrepp eller för ett möte över huvud taget. Ett försök att minska rädslan för varg bör istället fokusera på att öka människornas förtroende för de förvaltande myndigheterna. Hur man ska gå tillväga för att öka allmänhetens förtroende för Naturvårdsverk och Länsstyrelse ligger utanför den aktuella studien.

Forskningen har bedrivits vid Miljöpsykologi, Institutionen för arkitektur och byggd miljö, Lunds Universitet i samarbete med Psykologi, Högskolan i Gävle och Viltskadecenter, Institutionen för Ekologi, Sveriges Lantbruksuniversitet. Arbetet har finansierats av Viltvårdsfonden och Formas.

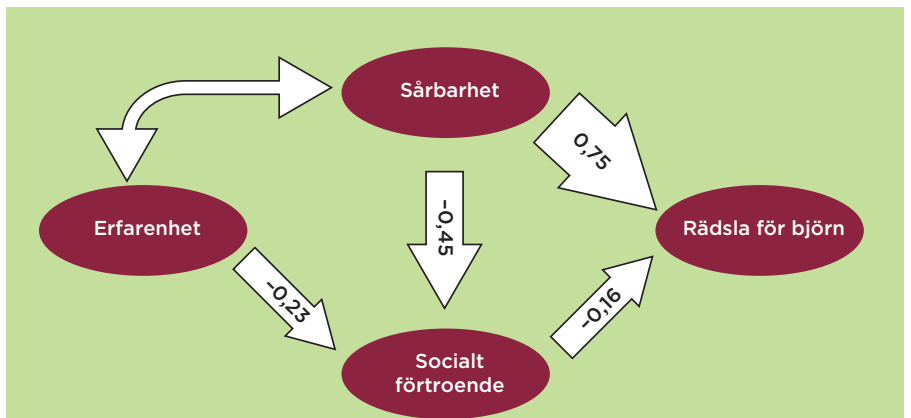
Referens till originalartikeln

Johansson M., Karlsson J., Pedersen E., & Flykt A. Factors Governing Human Fear of Brown Bear and Wolf. *Human Dimensions of Wildlife*: vol. 17, pp. 58-74.

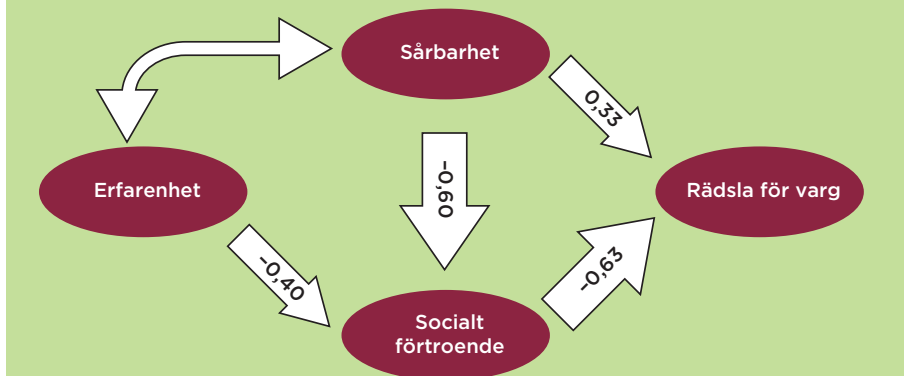
Den statistiska analysen gjordes med strukturell ekvationsmodellering. Modellerna visar hur olika psykologiska faktorer påverkar upplevd rädsla för björn respektive varg. Sambanden mellan de olika faktorerna anges av siffran (och storleken på) de olika pilarna. Sambandet kan variera mellan 0 (ingen korrelation) och 1 (perfekt korrelation). Ett minustecken illustrerar att korrelationen är negativ.

Foto: Elisabeth Hansson

Rädsla för björn verkar framförallt påverkas av upplevd sårbarhet inför ett verkligt möte med björn, medan personernas förtroende för myndigheter (socialt förtroende) har mindre påverkan på den upplevda rädslan för björn. Modellen (SEM) indikerar detta genom en korrelation på 0,75 mellan sårbarhet och rädsla för björn och en svagare korrelation på -0,16 mellan socialt förtroende och rädsla för björn. Siffrorna 0,75 (sårbarhet) respektive -0,16 (socialt förtroende) visar att för björn-rädsla är den upplevda sårbarheten den viktigare faktorn.

Rädsla för varg verkar framförallt påverkas av graden av förtroende för myndigheter. Rädsla för varg påverkas, jämfört med rädslan för björn, i mindre utsträckning av upplevd sårbarhet vid ett eventuellt möte med varg och mer av personernas förtroende för myndigheter (socialt förtroende). I modellen (SEM) visas detta genom en korrelation på 0,33 mellan sårbarhet och rädsla för varg och en starkare korrelation på -0,63 mellan socialt förtroende och rädsla för varg.